

Käfer István

Slovenský Sion 1869-1872

*„Pri takom odporu mravov našich so mravmi
Štefanovými je u mnohých
i ctenie jeho holá čistá strannícka okázalosť.”*

*„A mi erkölcsainknak és István
erkölcsének kiáltó ellentéte mellett sokaknál
a tisztelete is csupán üresen csillogó pártoskodás.”*

*Jonáš Záborský szentbeszéde
Szent István király ünnepére.
Slovenský Sion 1871. 71-76.*

Számos feladatunk egyike a magyar-szlovák interetnikus összefüggésrendszer kutatásában a legfontosabb összetevő, a katolikus egyház szerepének vizsgálata. A szlovák nyelvi-nemzeti identitás kezdetei, kialakulásának folyamata a *Regnum Hungariae*-ban, a Magyar Királyságban zajlott. A szlovák egyháztörténet gyakorlatilag 1920-ig azonos a magyarországgal és igen nagy részben Esztergoméval, hiszen a szlovák etnikai régió és papságának túlnyomó része ehhez a főegyházmegyéhez tartozott. A szlovák nemzeti mozgalom is belső ügy volt. Például 1857. október 29-én Szcitovszky János – a szlovák közírásban Ján Scitovský – bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek fogadta azt a küldöttséget, amely az önálló szlovák Spolok svätého Vojtecha (Szent Adalbert Társulat) engedélyezése ügyében folyamodott hozzá. Az aláírók, vagyis a küldöttek többsége esztergomi egyházmegyes pap volt, a megjelentek pest-budaiak.¹ A szlovák katolikus sajtó sem valamiféle külhoni periodikum-lista számunkra. Történetének az 1849-50 és 1918 közötti szakasza alapos feldolgozásra vár, amiben lehetséges a szoros együttműködés a mai szlovák egyháztörténészekkel. Erre is szolgálhat az Esztergom mai főpásztorának köszönhetően újrainduló *Magyar Sion*, amely első időszakában Knauz Nándor szerkesztésében kifejezetten „egyháztörténelmi folyóirat” volt.

¹ Vö. HANA KOVIČ, Štefan, *Dejiny Spolku svätého Vojtecha* (Trnava 2005) 33-34.

A magyar nyelvű *Magyar Sionnal* egy időben hasonló című szlovák katolikus és evangélikus periodikumok is megjelentek. Ilyen mindenekelőtt a katolikus *Slovenský Sion* Szakolcán 1869-1873,² azután az evangélikus *Korouhev na Sionu* ugyancsak Szakolcán 1878-1883 között,³ a szintén evangélikus *Sion* Turócszentmártonban 1876-ban,⁴ a leghosszabb életű szlovák „Sion”, az 1893-ban Modorban indult és 1918 után is napvilágot látott evangélikus *Stráž na Sione*,⁵ valamint a még biblikus cseh nyelvű *Stráž na Sioně*, a *Cirkewné Listy* melléklete Szakolcán 1871-72-ben.⁶ Valamennyi egyházi, vallásos periodikum. Ezen a helyen most a közvetlen „névrokon” szlovák katolikus folyóirat négy évfolyamát mutatjuk be.

A szlovák nemzeti ébredés időszakában a katolikusok a Cirill-Metód hagyományra is támaszkodtak. Ez a szláv-szlovák kontinuitás és a katolikus szentkultusz összekapcsolása volt, melynek XVI-XVII. századi funkciója – éppen a huszitizmus cseh nemzeti ideológiájának ellensúlyozására – elhalványult a cseh jezsuiták tevékenységében.⁷ Cirill és Metód ilyen módon elfogadhatóvá vált a szlovák evangélikusok számára is, hiszen abban a korban régióink szellemi értékrendjében a nemzet megelőzte az egyházak, a vallás tanításait. Így jöhetett létre 1843-ban a megegyezés a katolikusok és az evangélikusok között, miszerint a katolikusok lemondtak a Bernolák-féle, nyugatszlovák nyelvjáráson alapuló nyelvről, az evangélikusok a biblikus csehről, és a középszlovák nyelvjárás használatában állapodtak meg.⁸ Ezért indult a szlovák katolikus sajtó *Cyrill a Method* című periodikummal 1850-ben Selmecebányán,⁹ folytatódott 1852-1856 között Besztercebányán¹⁰, majd 1857-től 1870-ig Budán, Szakolcán, Pozsonyban, Nagyszombatban,¹¹ *Katolícke noviny* címen pedig 1870-1906 között Szakolcán és Nagyszombatban.¹²

² Vö. POTE MRA, Michal, *Bibliografia slovenských novín a časopisov do roku 1918* (Martin 1958) 160.sz.

³ POTE MRA 51.sz.

⁴ POTE MRA 131.sz.

⁵ POTE MRA 171.sz.

⁶ POTE MRA 170.sz.

⁷ Vö. VILIKOVSKÝ, Ján, *Cantus Catholici* (Bratislava IX 1935) 269-306; KÁFER István, „A jezsuiták szerepe a szlovák nemzettudat formálásában”, *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig* (szerk. Szilágyi Csaba; Piliscsaba 2006) 265-269.

⁸ SZIKLAY László, *A szlovák irodalom története* (Budapest 1962) 306.

⁹ POTE MRA 8.sz.

¹⁰ POTE MRA 9.sz.

¹¹ POTE MRA 10.sz.

¹² POTE MRA 47.sz.

A *Slovenský Sion* kifejezetten prédikációkat közlő, hitszónoki folyóirat, mint az alcímében is olvasható. Három évfolyama egyértelműen szlovák nemzeti elkötelezettségről tanúskodik. Szerkesztője, munkatársai a nyitrai régióban működő papok, mindenekelőtt Komjáti (Komjatice), Egbell (Gbely), Sopornya (Šoporňa) településen, de vannak távolabbiak is. Legtöbbjük az esztergomi szeminárium-ban végzett, de vannak nyitrai, beszercebányai és más illetőségűek is. A szakolcai Škarnicel nyomda akkoriban a szlovák nemzeti tipográfia volt. Országos jellegére hír- és hirdetésanyagából következtethetünk. Többször olvasható beszámoló a Spolok svätého Vojtecha működéséről Nagyszombatban, de a prímás ünnepi beszédéről is, a pesti Nemzeti Múzeum dísztermében rendezett katolikus önkormányzati ülésen.¹³

A felelős szerkesztő Ján Vincent Havlíček (1845-1922) is Esztergomban végezte a teológiát, ahol a Slovenská literárna škola-ban (Szlovák Irodalmi Iskola) tevékenykedett és a Slovenská študentská spoločnosť (Szlovák Diáktársaság) elnöke is volt. Felszentelése után (1869) Komjátiba került káplánnak, azonnal megindította a folyóiratot, és igen aktív irodalmi-kulturális szervező munkát végzett.¹⁴ Olyan szlovák nemzeti elkötelezettségű papok prédikációit közölte, mint a történész Franko Vítazoslav Sasinek, a költő Jonáš Záborský vagy František Richard Oswald, az egész szlovák katolikus politikai és kulturális élet egyik legjelentősebb személyisége. Gyakran évekkal korábban elhangzott szentbeszédet is közzétett, és többször merített külföldi homíliákból. Legközelebbi munkatársa Pavol Prihoda volt (1840-1908), aki szintén Esztergomban végezte a teológiát, és 1864-ben szentelték. Ő is aktív tagja volt az esztergomi szlovák irodalmi körnek, majd pasztorációs munkájának jellemző részeként a katolikus oktatással, olvasókörök szervezésével, műkedvelő színjátszással és a méhészkedés népszerűsítésével is foglalkozott.¹⁵

A négy évfolyamból álló periodikum szellemiségére jellemző a pap-hívő kapcsolat meghittsége, valamint a törekvés a népművelésre. Az első évfolyamban olvasható az úrvölgyi (Špania Dolina) bánya patrónusa, Szent Lajos ünnepén elhangzott „bányásznapi” prédikáció, Cirill és Metód napján a tanítókhöz és június 5-én az egbelli zarándokokhoz szóló szentbeszéd.

¹³ I. évfolyam.

¹⁴ *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska* (Szlovákia katolikus papi személyiségeinek lexikona), (Bratislava 2000) 463-464. A továbbiakban LKKOS.

¹⁵ LKKOS 421.

A szlovák történeti-nemzeti tudatot a történész Sasinek prédikációi fejtik ki. Turócszentmártonban 1866. szeptember 11-én Zrínyi Miklósról tartott beszédében Európa hajójának részeként szól „drága hazánkról, Magyarhonról” (*naša drahá vlasť uhorská*).¹⁶ Cirillt és Metódot, a thesszaloniki szent testvéreket az Úr tanításának tiszta búzáját ültető apostoloknak nevezi, Szent Istvánt, Magyarhon királyát pedig e tiszta magvak atyai gondozójának.¹⁷ Az élő szláv-szlovák kontinuitás¹⁸ összhangja szerves egységben van „Uhorsko” katolicizmusával, és Štefan Moyzes besztercebányai püspök 1869. július 5-i halálának napja a szláv apostolok ünnepével.¹⁹ Sasinek megfogalmazása a Kárpátoktól övezett *kert-haza*, Szent István alapítása és gondozása.²⁰

A „szlovák Sion” harmadik évfolyama Jonáš Záborský (1812-1876) prédikációit tartalmazza. Életének és művének feldolgozása a szlovák művelődés egyik nagy feladata. Evangélikus papból lett katolikus pap, erőteljes szláv-szlovák nemzettudata messze állt a Štúr-nemzedék nemzetlátásától. Bátran ostromozta a magyarkodást, de mélységesen ragaszkodott a hungarus patriotizmushoz.²¹ Havlíček szerkesztő, lapkiadó érdeme, hogy megszerezte Záborský prédikációit, mert kitűnő anyagot adott paptársainak és az érdeklődőknek, s legalább ennyi olvasható nyomtatásban több ezer oldalnyi kéziratos hagyatékán kívül. E kézirathalmazban olyan érték lappang, mint Magyarhon történetének 1600 oldala. A történész-lelkipásztor Szent István ünnepére írt prédikációja a hungaroszlovakológia, a szlovákságtudomány hungarus és magyar elemeit vizsgáló diszciplína igen gazdag vizsgálati területe.

¹⁶ *Slovenský Sion* – a továbbiakban *SSi* 1869, 188. A magyar nyelvben nincs alkalmas szó a szlovák „uhorský” kifejezésre. Az „uhor” magyarországi állampolgárt jelent; a „maďar” is a magyarországi része. Uhorsko az 1920 előtti, Madarsko az 1920 utáni Magyarországot jelenti. Az uhorská vlasť fordítása „magyar hazára” anakronisztikus, hamis. Terminológia-javaslatunk szlovákból fordítás esetén a „Magyarhon”, esetleg a „magyarországi”.

¹⁷ *SSi* 193.

¹⁸ Rastislav a *szlovák* király, Cirill és Metód *szláv* apostol. *SSi* 218.

¹⁹ *SSi* 210.

²⁰ *SSi* 1870.

²¹ LKKOS 1502-4; SZIKLAY 400-5.

Záborský szerint „Szent István *Jezaslavitól* (Geiza) vette át a hatalmat. Az ellene forduló lázadó *Kupa*, azaz *Jakub*, a Blatno-tó környéki szláv fejedelmek leszármazottja.” A beszéd szerzője szerint „túlzó a vélemény, hogy István csak pogányokat talált volna országában. Kétszáz évvel korábban a *szlovák* lakosság már keresztény volt. Rastislav azért hívta Cirillt és Metódót, mert a németek nem ismerték a szlovák nyelvet, és a vallást a nemzet elnyomására használták.” Okfejtése a továbbiakban is meghökkentő. Mivel nem István térítette meg a szlovákokat, és a magyarok között is sok volt már a keresztény, az országalapító királynak az az érdeme, hogy a keletiből a nyugati kereszténységbe vezette népeit.

„Több nemzetet és nyelvet talált az országban. Hogy senki se idegenedjen el a hazától, a latin nyelvet vezette be az államigazgatásba, az iskolákba és a törvénykezésbe. Ez inkább a Nyugat utánzása volt, mint kigondolt rendszer, de igen alkalmas volt István birodalmában, mert elejét vette minden viszálykodásnak a különböző nemzetek között. Egyik sem tudta kisajátítani az országot és egyik sem érezte magát idegennek benne, hanem mindegyik szeretettel fordult hozzá.”

A nemzetét a magyarosítástól joggal féltő szlovák történész lelkipásztor aktualizálásából mindenütt árad a félrehúzódság a türelmetlen nemzeti érzéstől, következtetéseit a keresztény erkölcsi értékekre alapozza, és a szent király példájának követésére int. „Írott törvények nélkül találta az országot. Voltak ugyan szlovák törvények, de azok érvényüket veszítették... a bírák csak a régi szokásjog és belátásuk szerint ítélték. Az önkényesség visszaszorítására német törvényeket fogadott el, és kiegészítette azokat a sajátjaival. Mi pontosan az ellenkezője vagyunk. Ő azonos szeretettel ölel magához minden népet, számára nem volt sem görög, sem zsidó: mi viszont a nyelv miatt kölcsönösen üldözzük egymást. Ő nagy tisztelője volt a papságnak, mi sárral és mocsokkal dobáljuk. Ő gazdaggá tette az egyházat, mi mindent elvonnánk tőle. Ő építette a templomokat, mi minden támogatást megvonunk tőlük. Ő éjjel-nappal imádkozott: most már a magasabb állású személyek azt sem tudják, mi az ima. Ő békés és mértéktartó volt a királyi trónon: mi az élet alján mértéktelenségben hempergünk. A mi erkölcsainknek és István erkölcsének kiáltó ellentéte mellett sokaknál a tisztelete is csupán üresen csillogó pártoskodás.

Nem civakodásaink porába kellene rántanunk a szenteket, nem pártérdekek szolgálatában kellene visszaélnünk tiszteletükkel, hanem híven követnünk kellene példájukat, amit ránk hagytak. Ámen.”

Ennek a periodikumnak a kiadója is anyagi nehézségekkel küszködött. A negyedik évfolyam első számát nem a szakolcai Škarnicel nyomdájával, hanem a pesti Minervával készítette el, azt remélve, hogy a főváros közegéből jobban felfigyelnek rá és több előfizetője lesz. A füzet sztrájk miatt késett, és a második szám is elmaradt. A „dogmatikus, liturgikus, morális eredeti prédikációk” folyóirata a negyedik évfolyammal megszűnt.